

HAFIZ İBRAHİM'İN ŞİİRLERİNDE TÜRK İMAJI

Dr. Ahmet YILDIZ*

Öz

Mısır, Afrika'ya açılan önemli bir konumda olması nedeniyle her dönemde güçlü devletlerin dikkatini çekmiştir. Yakın tarihinde, Fransa ve İngiltere tarafından işgale uğramış ve uzun süren çabalar sonucunda Osmanlı Devleti'nden koparılmıştır. İstanbul'a uzaklığının yanında bir de yaşanan işgallerle Batılıların etki alanına girmesi nedeniyle Mısır'da çeşitli fikri akımlar doğmuş ve yayılma imkânı bulmuştur. Mısırlı aydınlar arasında hilâfet merkezli düşünceler var olduğu gibi batıcı ve milliyetçi fikirler de var olagelmiştir. İngiliz işgali altında her geçen gün hilâfetten ve Osmanlı Devleti'nden uzaklaşan halkın arasında Hafız İbrahim, hilâfete bağlı millî fikirleri haykırmıştır. Müslümanların birliğini sağladıkları için Türkleri sevmiş, bu sevgisini de çeşitli şiirlerinde işlemiştir. Türklerin asaleti, savaşçı bir millet oluşu gibi üstün özelliklerine değinmiş, Batı'yla mücadele etmelerini, Doğu'yu korumalarını takdirle karşılamıştır. Osmanlı Devleti'nin Mısır üzerindeki hükümlanlık hakkının tartışıldığı bir dönemde Osmanlı ve hilâfet ifadelerini şiirlerinde zikretmiş, Osmanlıların hilâfete layık bir millet olduğunu ifade etmiştir. Mısırlı bir şairin gözünde Türklerin nasıl algılandığı bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Hafız İbrahim, Mısır, Türk, Osmanlı Devleti, Hilâfet

Turkish Image in Hafız İbrahim's Poems

Abstract

Egypt always picked strong nations' curiosity through history because it's lands connects with Africa. Recently, France and England invaded Egypt and seized it from the Ottomans. Far from Istanbul, new Western philosophies spread across Egypt under the invasion. Egyptian intellectuals had opinions about Caliphate along with Western and Nationalism too. Among the people that were losing the influence of the Caliphate and the Ottoman Empire under England's invasion, Hafız İbrahim shouted opinions about the Caliphate. He loved Turks because they kept Muslims together and expressed his love through poems. He mentioned Turks' dignity and them being a strong nation. He appreciated their fight against the West and protection of the East. During the discussion about Ottoman's ruler ship of Egypt, he mentioned the Ottomans and Caliphate in his poems, pointing out that Ottoman's are worthy of the Caliphate. "An Egyptian Poet's view of Turks" forms the main topic of our work.

Keywords: Hafız İbrahim, Egypt, Turk, Ottoman Empire, Caliphate.

*Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi. ayildiztr@hotmail.com

1. Giriş

Hafız İbrahim 19. Yüzyılda Mısır'da yaşamış önemli bir şairdir. Annesinin Türk oluşu, İngiliz işgaline karşı çıkışı ve toplumun duygularına tercüman oluşuyla dikkat çekmektedir. Şiirlerinde Mısır'ı konu edinmesi nedeniyle "*Şâiru'n-Nîl*", toplumun duygularına tercüman olması nedeniyle de "*Şâiru'ş-Şa'b*" lakabını almış bir şairdir. Bu lakaplar onun Mısır toplumuyla iç içe ve vatan sevgisiyle dolu olduğunu göstermektedir.

Hafız İbrahim'in şiirlerindeki Türk imajı çalışmamızın konusudur. Bu çalışmada Hafız İbrahim'in hayatına kısaca değinildikten sonra, şiirlerinden örnekler sunulurken, Mısırlı bir şair olarak Türkler hakkındaki düşüncelerini nasıl yansıttığı konusu ele alınmaktadır. Hilâfete bağlılığı yanında milliyetçi düşüncenin de etkisinde kalması onun fikrî yapısını göstermektedir.

1. Hafız İbrahim'in Hayatı

Adı "*Muhammed Hafız b. İbrahim Fehmi'dir*". Babasının adı "*İbrahim Fehmi*" (ö. 1876), annesinin adı "*Hanım bint Ahmed Bursalı'dır*" (ö. 1908)¹. Babası İbrahim Fehmi Mısırlı², annesi ise, Kahire'ye yerleşmiş Sarvan ismi ile bilinen Türk kökenli, asil bir aileden gelmektedir. Sarvan lakabı, Ahmed Bursalı Bey'in hacda Surre Alayları'nın emini olması nedeniyle aileye verilmiştir³.

Hafız İbrahim 4 Şubat 1872⁴ yılında, babası köprü yapımında mühendis olarak çalıştığı sırada⁵, Şaîd muntikasının yukarıdaki Deyrût beldesi civarında, Nil nehri kenarına demirlemiş bir gemide dünyaya gelmiştir⁶. Doğumundan önce dedesi vefat eden Hafız⁷, dört yaşına geldiğinde babası vefat etmiştir⁸. Bunun üzerine annesiyle Kahire'deki dayısı Muhammed Niyazi'nin yanına gitmiştir⁹.

Hafız İbrahim'in yaşadığı dönemde Mısır Mehmed Ali Paşa (ö. 1849) hanedanına mensup hidiv adı verilen kişilerce Osmanlı Devleti'ne bağlı bir valilik olarak yönetiliyordu. Bu nedenle yüksek zümreye mensup kişiler çoğunlukla Türk ailelere mensuptu. Ancak Hafız, sınıfsal farklılık anlayışına

¹ Şevkî Dayf, *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âşır*, 4.b., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1971, s. 101.

² Hannâ el-Fâhûrî, *el-Mûcezi'l-Edebi'l-'Arabiyyi ve Tarihihi*, 3.b., Daru'l-Cil, Beyrut, 2003, IV, 515.

³Muhammed İsmail Kânî, *Dîvânu Hâfız İbrâhîm*, ikinci baskı için yazılan mukaddime, 3.b.,thk. Ahmed Emin vd, *el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-'Âmmeli'l-Kuttâb*, Kahire, 1987, s. 19.

⁴ Kaynaklarda 1870, 1871 ve 1872 yılında doğduğu şeklinde ifadeler de vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz: el-Fâhûrî, *el-Mûcezi*, 2003, IV, 515; Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, 7.b.,Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2004, s. 372.

⁵ Ahmed Emin, *Dîvânu Hâfız İbrâhîm*, birinci baskı için yazılan mukaddime, 3.b., el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-'Âmmeli'l-Kuttâb, Kahire, 1987, s. 53; Kânî, *Dîvânu Hâfız*, s. 13.; ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edeb*, s. 372.

⁶ el-Fâhûrî, *el-Mûcezi*, IV, 515.

⁷ Kânî, *Dîvânu Hâfız*, s. 20.

⁸ el-Fâhûrî, *el-Mûcezi*, IV, 515; Dayf, *el-Edebu'l-'Arabî*, s. 101. Bazı kaynaklarda babası vefat ettiğinde 2 yaşında olduğu zikredilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edeb*, s. 372.

⁹ el-Fâhûrî, *el-Mûcezi*, IV, 515.

sahip bir ailede yetişmedi. Ailenin, Mısırlıların çoğunlukta olduğu bir mahalle olan Muğurbilin mahallesinde oturması ve kızlarını Mısırlı bir mühendisle evlendirmesi de bunu ispatlamaktadır. Hafız, ailesinden aldığı eğitim sebebiyle, halka tepeden bakan ve onların acılarını hissetmeyen bir kişiliğe sahip değildir¹⁰.

Dayısı Muhammed Niyazi Efendi'nin Tanta'ya tayin edilmesiyle, Hafız da annesi ve dayısıyla birlikte Tanta'ya gelmiştir¹¹. Dayısı, eğitimi tamamlaması için çaba gösterse de Hafız, düzenli bir şekilde okula devam etmemiştir. Okuluna devam etmek yerine Ahmedî Enstitüsü'ne gidip oradaki edebiyat derslerini dinlemeyi tercih etmiştir¹². Bu dönemde edebiyata olan meyli ortaya çıkmış, eski ve yeni şairlerden, özellikle Mahmud Sami el-Bârûdî'den (ö. 1904), şiirler okumuştur¹³. Okuduğu şiirlerden zevk aldığını ve çabucak ezberlediğini fark etmiş sonra da onları taklit etmeye başlamıştır¹⁴.

O dönemde avukat olabilmek için akıcı konuşmak ve hafıza kuvveti yeterli olduğu için Hafız, avukatlık mesleğini tercih etmiştir¹⁵. Önce Tanta'daki avukatlardan biri olan Şeyh Muhammed Şeyma'nın yanında çalışmaya başlamış, Tanta'ya yakın mahkemelerde savunmalara gitmiş, yaklaşık bir yıllık avukatlık serüveninden sonra mesleği bırakmıştır¹⁶.

Hafız, henüz 16-17 yaşlarında iken tecrübesiz, karşılaştığı sorunlara karşı sabırsız bir gençti. Küçük yaşından itibaren acılarla yoğrulduğu için çabuk bıkan bir tabiata sahipti. Bu özelliği onun istikrarsız bir hayat yaşamasına neden oldu¹⁷. Meslek hayatında başarısız olması nedeniyle¹⁸ asker olmayı düşünmeye başladı¹⁹.

Edebiyattan hoşlanan bir avukat olarak Hafız'ın, askerliği seçmesi şaşırıktır. Onu bu düşünceye sevk eden şey, Muğurbilin mahallesindeki komşularından olan Muhammed Kânî isimli bir subay veya kendisi de bir şair ve edip olan Mahmud Sami el-Bârûdî Paşa'nın hayatını okuyup onu kendisine örnek alması ya da rızkını garanti altına almak istemesi olabilir²⁰.

Hafız, 1888 yılında Kahire'deki askerî okula girmeyi başarmıştır²¹. 1891 yılında teğmen olarak mezun olmuş, önce Harbiye Bakanlığına tayin

¹⁰ Kânî, *DîvânüHâfız*, ss. 19-20.

¹¹ ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edeb*, s. 372.

¹² Kânî, *DîvânüHâfız*, s. 21.

¹³ Dayf, *el-Edebu'l-'Arabî*, s. 101.

¹⁴ el-Fâhûrî *el-Mûcez*, IV, 515.

¹⁵ el-Fâhûrî, *el-Mûcez*, IV, 516.

¹⁶ Hüseyin Yazıcı, "Hâfız İbrahim", *DİA*, İstanbul, 1997, XV, 91.

¹⁷ Kânî, *DîvânüHâfız*, s. 22.

¹⁸ Emin, *DîvânüHâfız*, s. 60.

¹⁹ el-Fâhûrî, *el-Mûcez*, IV, 516.

²⁰ Emin, *Dîvânü Hâfız*, s. 61; Kânî, *DîvânüHâfız*, ss. 23-25.

²¹ el-Fâhûrî, *el-Mûcez*, IV, 516.

edilmiş²², burada üç sene çalıştıktan sonra İçişleri Bakanlığı'na bağlı polis teşkilatında görevlendirilmiş²³, Benî Suveyf Karakolu'nda, sonra da İbrahimiyye Karakolu'nda farklı birimlerde çalışmıştır²⁴.

İngiliz güçleriyle, Sudan'a yapılan harekât esnasında asker ihtiyacı nedeniyle Hafız, yeniden Harbiye Bakanlığı'na görevlendirilmiş ve 1896 yılında Sudan'a gönderilmiştir²⁵. Sudan da üstlerine karşı itaatsizlikte bulunan subaylar, çıkarıldıkları askeri mahkemede bazen Hafız'ı kendilerine vekil tayin etmişlerdir²⁶. Hafız'ın disipline alışık olmaması ve haksızlık karşısında susmayı, amirleri ile arasının açılmasına sebep olmuştur²⁷. Tüm bunlara Sudan'daki zor hayat şartları da eklenince Mısır'a dönmek isteyen Hafız, Muhammed Abduh'a (ö. 1905) bir mektup yazıp bu konuda kendisine yardım etmesini istemiş²⁸ ancak bütün çabalarına rağmen Mısır'a dönmeyi başaramamıştır. Zamanla Sudan'daki hoşnutsuzluğu daha da artan Hafız, 1899 yılında bir grup subayla ayaklanma çıkarmıştır.²⁹ Başarısızlığa uğrayan bu isyanın ardından, olaya karışan bazı subaylar hapis cezasına çarptırılmış, 18 subayla birlikte çıkarıldığı mahkemece suçlu bulunup açığa alınmış ve Mısır'a gönderilmiştir³⁰. Hafız'ın psikolojisi bu olaydan olumsuz şekilde etkilenmiş ve bundan sonra konuşmalarında ve davranışlarında daha dikkatli olmaya çalışmıştır³¹.

İşsiz kalmasının ardından maddî sıkıntıların da baş göstermesiyle birlikte Hafız'ın hüznü artmıştır. Böylece duygu yoğunluğu yaşayan Hafız, bir şair olarak toplum önüne çıkmış ve hayatındaki en önemli döneme girmiştir. Bu dönemde Muhammed Abduh ile daha çok beraber olmuştur³². Hafız'ın "İmam'ın en devam eden misafiriydim. Evinde bulunur, gündüz yanına gider onun meyvesini toplardım" sözü onunla birlikte olmaya verdiği önemi göstermektedir³³.

Bu dönemde Hafız halk tarafından, "işgal kuvvetleri tarafından ordudan atılmış, açık sözlü, cesur ve özgür bir subay" şeklinde değerlendirilmiştir. Toplumun önde gelen isimleri de onu sahip çıkmışlardır³⁴. Böylece Hafız, toplumun duygularıyla reformist fikirleri birleştirme imkânına sahip olmuştur.

²² el-Fâhûrî, *el-Mûce*, IV, 516.

²³ Dayf, *el-Edebu'l-'Arabî*, s. 101.

²⁴ Emin, *Dîvânu Hâfız*, ss. 54, 62.

²⁵ el-Fâhûrî, *el-Mûce*, s. 372.

²⁶ Emin, *Dîvânu Hâfız*, ss. 55, 63; Kânî, *Dîvânu Hâfız*, s. 24.

²⁷ Kânî, *Dîvânu Hâfız*, ss. 24, 25.

²⁸ Dayf, *el-Edebu'l-'Arabî*, s. 102.

²⁹ ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edeb*, s. 372; el-Fâhûrî, *el-Mûce*, IV, 516.

³⁰ el-Fâhûrî, *el-Mûce*, IV, 516.

³¹ Emin, *Dîvânu Hâfız*, s. 64.

³² ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edeb*, s. 372.

³³ Dayf, *el-Edebu'l-'Arabî*, s. 102.

³⁴ Dayf, *el-Edebu'l-'Arabî*, s. 102.

Halka şiirler okumuş, bazı vesilelerle vatanperver ve işgal karşıtı şiirler yazmıştır. Yaşanan gelişmeleri takip etmiş, şiirlerinin konusunu gündeme uygun olarak seçmiştir. Halkın hissiyatına tercüman olduğu için şiirleri sevilmiştir. Halk onu, Mısırlıların haklarını savunan, İngilizlerin Mısır'a hükmetmesini eleştiren "*vatan ve toplum şairi*" olarak kabul etmiştir³⁵. Vatanperver olmanın ve siyâsî konuları ele almanın büyük suç kabul edildiği bu dönemde, Hafız'ın siyâsî konuları ele alması takdire şayandır³⁶.

Toplumda şöhreti yayılan Hafız, dönemin Eğitim Bakanı Ahmed Haşmet Paşa (ö. 1926) tarafından³⁷ 14/03/1911 tarihinde, 30 cuneyh maaşla Mısır Kütüphanesi'nde edebiyat kısmı başkanlığına önce şartlı, sonra 01/04/1912 tarihinde daimî olarak tayin edilmiştir³⁸. İlk olarak ikinci dereceden "*Bekeviyye Rütbesi*", sonra da dördüncü dereceden "*Nil Nişanı*" almıştır³⁹. Hafız'ın maaşı 80 cüneyhe kadar ulaşmış, böylece maddî problemleri sona ermiştir.⁴⁰Devlet memurlarının siyaset yapması ve basınla irtibat kurmasının yasak olması nedeniyle Hafız, bu göreve geldikten sonra siyâsî konulara fazla değinmemiş, şiirlerinde kelime seçimine daha çok dikkat etmiş, özellikle siyâsiyyât ve ictimâiyyât türü şiirlerini aynı tarzda yazmamıştır⁴¹. Zaten onun görevi kabul etmesi bu durumu da kabul etmesi manasına gelmekteydi⁴². Mısır I. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığına kavuştuğunda Hafız, yeniden yenilikçi bir ruhla şiirler yazmış fakat görevden alınma endişesi nedeniyle bunları gazetelerde çok az yayımlamamıştır.

Hafız, emekli olduğundan yaklaşık dört buçuk ay sonra⁴³ 21 Temmuz 1932 Perşembe günü sabaha karşı 05.00 sularında, Kahire'nin banliyölerinden "*ez-Zeytûn*" mahallesindeki küçük bir evde hayattan ayrılmıştır⁴⁴. Vefatı tüm Arap dünyasını üzmüş, gazete ve dergiler siyah olarak çıkmıştır. Apollo gibi bazı dergiler Hafız için hayatını anlatan özel sayılar ayırmış ve hakkındaki mersiyeleri yayımlamıştır⁴⁵. Arap dünyasının edip ve mütefekkirleri Kahire'de bulunan opera binasında toplanıp anma törenine iştirak etmişlerdir⁴⁶.

³⁵ el-Fâhûrî, *el-Mûcez*, IV, 516.

³⁶ Kâni, *Dîvânu Hâfız*, s. 17.

³⁷ ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edeb*, ss. 372, 373.

³⁸ Emin, *Dîvânu Hâfız*, s. 55.

³⁹ el-Fâhûrî, *el-Mûcez*, IV, 517.

⁴⁰ Emin, *Dîvânu Hâfız*, s. 55.

⁴¹ Dayf, *el-Edebu'l-'Arabî*, s. 103.

⁴² Emin, *Dîvânu Hâfız*, ss. 85, 86.

⁴³ el-Fâhûrî, *el-Mûcez*, IV, 517.

⁴⁴ Emin, *Dîvânu Hâfız*, s. 66.

⁴⁵ Ahmed Zeki EbûŞâdi, "Muhammed Hâfız İbrâhîm", *Apollo*, Sayı: 1, Kahire, 1 Eylül 1932, ss. 32-35; Halil Mutrân, "Mersiyetu Mutrânli Hâfız" *Apollo*, Sayı: 11, Kahire, 1 Temmuz 1933, ss. 1298-1306.

⁴⁶ Kâni, *DîvânuHâfız*, s. 10.

2. Hafız İbrahim'in Şiirlerinde Türk İmajı

Hafız İbrahim'in şiirlerinde vatanperverliğin yanında İslâm akidesini de bulmak mümkündür. O, taassuptan uzak duruşu ile Türklerin bir sancağı konumundadır. Halifeyi methetmiş, Müslümanlar arasındaki ayrılığı eleştirmiş ve anayasanın 1908 yılında kabul edilmesi nedeniyle ümmeti tebrik etmiştir. Ayrıca başına gelen sıkıntılara sabretmesi nedeniyle, Abdülhamid'in üstün vasıflarını şiirlerinde ele almıştır⁴⁷.

O, Mısır'a bağlı olduğu kadar Müslümanların birliğini temsil eden halifeye ve Osmanlı Devleti'ne de bağlıdır. Yaşadığı dönemde Mustafa Fehmî (ö. 1914) ve Nûbar Paşa (ö. 1899) gibi şairler Osmanlı Devleti'ni eleştirmelerine rağmen; Ahmed Şevkî ve Hafız İbrahim gibi şairler, Türklerin hilâfetini kabul etmiş ve şiirlerinde işlemişlerdir⁴⁸. Hafız İbrahim'in şiirlerinde oluşturduğu Türk imajını ortaya çıkarmak, o dönemde Mısır'da var olan Türk algısını da anlamak açısından önem taşımaktadır.

3.1. Türklerin Asaleti

Hafız İbrahim "Yüce Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Bayramı" isimli kasidede Osmanlı hanedanının asaleti hakkında şunları ifade etmektedir: [Tavîl]⁴⁹

فَعَثْمَانُ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ لَهُمْ أَبٌ	إِذَا ضَاءَتْ الْأَحْسَابُ يَوْمًا لِمَعْرَقِ	10
فَأَوْلَى الْوَرَى بِالْتِيهِ ذَاكَ الْمُعَصَّبُ	وَإِنْ تَاهَ بِالْأَبْنَاءِ وَالْبَاسِ وَالِدٌ	11
عَلَى صَفْحَاتِ الدَّهْرِ بِالتَّيْرِ يُكْتَبُ	فَهَذَا سُلَيْمَانُ وَقَانُونُ عَدْلِهِ	12
وَسَارَ لَهُ فِي الْبَيْرِ وَالْبَحْرِ مَرْكَبُ	وَذَاكَ الَّذِي أُجْرَى السَّيْفِينَ عَلَى	13
سَطُورٍ لِأَقْلَامِ الْجَلَالَةِ تُنْسَبُ	عَلَى بَابِهِ الْعَالِي هُنَاكَ تَأَلَّقَتْ	14
هُنَا الْفَاتِحِ الْغَازِي الْكَمِيِّ الْمُدْرَبُ	هُنَا فَاحْفَظُوا الْأَبْصَارَ عَرْشِ	15
بِأَكْنَفِهِ كُوشُوطُ وَالْخَطْبُ غِيْهَبُ	وَمَا كَانَ مِنْ عَيْدِ الْمَجِيدِ إِذْ اخْتَمَى	16
حَيَاتِي وَأَمَّا صَارِمِي فَمَشْطَبُ	يُنَادِيهِمْ أَمَّا نَزِيلِي فَدُونَهُ	17
وَإِنْ كَانَتْ الْأُخْرَى فَسُدُّوا وَجْرَبُوا	فَإِنْ كَانَتْ الْحُسْنَى فَإِنِّي سَمَاؤُهَا	18
وَأَعْدَاؤُهُمْ فِي الْغَرْبِ تَشْقَى وَتُنْكَبُ	كَذَلِكَ كَانُوا يَسْتَوْرُونَ فِي الذَّرَا	19
وَأَمْسَى لَهُمْ فِي الشَّرْقِ مَسْرَى	فَكَمْ طَلَبُوا مِنْهُمْ أَمَانًا فَأَمَّنُوا	20

⁴⁷ el-Fâhürî, *el-Mûcez*, IV, 526.

⁴⁸ Hüseyin Yazıcı, "Mısırlı Bir Şair Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdülhamid", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, 1997, s. 184.

⁴⁹ Hafız İbrahim, *DîvânüHâfiz*, ss. 331-333.

فَأَضْحَى امْتِيَارَ الْقَوْمِ وَالشَّرِيفِ 21 فَكَانَ أَمَانَ الْقَوْمِ وَالشَّرِيفِ مَشْرِقُ
وَأَيُّ مَكَانٍ لَيْسَ فِيهِ تَعْصَبُ 22 يُقُولُونَ فِي هَذِي الرُّبُوعِ تَعْصَبُ

- 10 Bir gün soylular için nesepler aydınlandığında, fatihlerin hayırlısı Osman, onların babasıdır.
- 11 Eğer bir baba, oğulları ve gücü ile övünecekse, varlıkların övünmeye en layığı olan, bu soyludur.
- 12 İşte Süleyman ve feleğin sayfalarına saf altınla yazılan adaletinin kanunu...
- 13 İşte gemiyi yerde yürüten... Geminin kendisi için karadan ve denizden yürüdüğü kimse...
- 14 Yüksek kapısının üzerinde, orada yüce kalemlere nispet edilen satırları parlar.
- 15 İndirin bakışlarınızı, Muhammed'in tahtı burada. Belaları def eden, cesur, gazi Fatih burada...
- 16 Kossuth⁵⁰, durum karanlık iken adamlarıyla sığındığında, Abdülmecid' ten değildir.
- 17 Onlara seslenir: Misafirime gelince o, hayatım ona feda olsun! Keskin kılıcına gelince o, artık çiziktir.
- 18 Eğer o güzellik ise, ben onun göğüyüm. Eğer başkası ise, çekin ve denevin.
- 19 Böylece, Batı'daki düşmanları yeniliyor ve sıkıntıya düşüyorken, onlar zirvelere çıktılar.
- 20 Niceleri onlardan emân diledi de emân verdiler. Doğu'da onların bir gidişleri ve tarzları oldu.
- 21 Doğu, Doğu iken kavmin güvencesiydi; Doğu, Batı iken kavmin imtiyazı oldu.
- 22 Bu diyarlarda bir taassup var, diyorlar. Taassubun olmadığı bir yer mi var?

Osmanlı Devletinin kuruluş yıldönümü vesilesiyle yazılan kasidenin 10. beytinde devletin kurucusu Osman Bey, "hayırlı fatihlerin babası" şeklinde vafedilmektedir.11. beyitte Osmanlı hanedanının asaletine değinilmekte ve

⁵⁰ Kossuth (1802-1894): İsmi Lajos Kossuth'tur. Rusların yayılmacı siyasetlerine karşı Macaristan'ın bağımsızlığı için mücadele etmiş, başarısızlığa uğramasının ardından dönemin sultanı Abdülmecid'e (ö. 1861) yaptığı başvurusu kabul edilmiş ve 19 Ağustos 1949 yılında Osmanlı Devleti'ne iltica etmiştir. Sırpın ısrarla kendisini misafir etmek istediklerini belirtmesine rağmen o, Osmanlı Devleti'ni tercih etmiştir. Bkz. Bayram Nazır, *Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları*, 2.b., İTO Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 31-43.

"varlıkların övülmeye en layığı" ifadesiyle methedilmektedir. 12. beyitte Kanuni Sultan Süleyman'ın (ö. 973/1566) adaleti, 13. beyitte Fatih Sultan Mehmed'in (ö. 885/1481) İstanbul'u fethi esnasında gemileri karadan yürütmesi konu edilmektedir. 15. beyitte de bizzat ismi zikredilerek methi artırılmaktadır. 16. beyitte Kossuth'un Abdülmecid'e sığınması konu edilmekte, 17. ve 18. beyitte Abdülmecid'in Kossuth'u himayesine almasına değinilmekte böylece Osmanlı Devleti'nin mazlumları koruma âdetleri dile getirilmektedir. Böylece işgal altında olan Mısır halkına bir mesaj verilmekte ve işgalden kurtulma yolunun Osmanlı Devleti'ne sadakat içinde olmakla gerçekleşebileceği ima edilmektedir. 19. beyitte Osmanlı Devleti sultanlarının elde ettiği zaferler zikredilmekte 20. beyitte devletin gücü vesilesiyle Müslümanların güven içinde yaşadıkları ifade edilmektedir. 21. beyitte Osmanlı Devleti'nin sadece Müslümanlar için değil Doğu için de bir güven vesilesi olduğu dile getirilmektedir. Hafız Tarihi gerçekleri zikrederek Osmanlı Devleti'ne olan sevgisinin nedenlerini izah etmiş ve 22. beyte bir ön hazırlık yapmıştır. 22. beyitte, Osmanlı Devleti'ne beslediği sevgiden ve halifeye bağlılığından rahatsız olanlara cevap vermekte ve eğer tüm bunların bir taassup sonucu olduğu iddia edilecekse asıl bu iddia sahiplerinin taassup içinde olduğunu ifade etmektedir.

3.2. Türklerin Savaşçı Bir Millet Oluşu

Türk milleti tüm dünyada savaşçı bir millet olarak tanınmıştır. Hafız İbrahim de bu konuyu şiirlerinde işlemiştir. "Osmanlı Pilotu Fethi Bey'in Karşılanması" adıyla yazdığı kasidesinde şunları ifade etmiştir⁵¹: [Kâmil]⁵²

وَاجْعَلْ	تَحِيَّتَنَا	إِلَى	بَلَدٍ	بِهِ	لِلْمَلِكِ	دَارُ	46
دَارُ	عَلَيْهَا	لِلْجَلَا	فَهْ	وَالْهُدَى	رُفَعِ	الْمَنَارُ	47
دَارُ	الْغُرَاةِ	الْفَاتِحِ	بِنِ	الصَّفْوَةِ	الْعُرِّ	الْجِيَارِ	48
فِي	كُلِّ	حَاصِرَةٍ	لَهُمْ	عَزُو	فَفَتَحُ	فَانْتِصَارُ	49
ضَرَبُوا	الزَّمَانَ	بِسَوْطِ	عِزِّ	رَبِّهِمْ	فَلَانَ	لَهُمْ	فَدَارُ
يَمْسُونَ	فِي	غَابِ	الْقَنَا	مَشِي	الْمُرْتَحِ	بِالْعَقَارِ	51
مِنْ	كُلِّ	أَرْوَعِ	فَاتِكِ	لَا	يَسْتَسِيرُ	سِوَى	الْعِرَارِ
ذِي	مِرَّةٍ	تُسْجِيهِ	ذَا	تُ النَّعْمِ	لَا	ذَا	الْجِمَارِ
يُعْتَسَى	الْمَعَامِعِ	ضَارِباً	بِحَيَاتِهِ	ضَرْبِ	الْقِمَارِ		54
لَا	يَبْنُئِي	أَوْ	تَخْرُجِ	أَلْ	عَنْ	فَلَاكِ	الْمَدَارِ

⁵¹ Abdullah, *Dirâse*, s. 155.

⁵² Hafız İbrahim, *Dîvânu Hâfîz İbrâhîm*, thk. Ahmed Emin vd, 3.b, el-Heyetu'l-Mısrıyyetu'l-'Ammeli'l-Kuttâb, Kahire, 1987, ss. 394-395.

56	عَبَسْتُ لَهُمْ أَيَّامُهُمْ وَالْعَيْسُ يَعْقُبُهُ أَفْتِرَارُ
57	مَا عَابَهُمْ أَنْ الصُّعْرُ دَ بِلِيهِ فِي الدَّهْرِ انْجِدَارُ
58	فَلِكُلِّ غَادٍ رَوْحَةٌ وَلِكُلِّ وَضَاءٍ سِرَارُ
59	وَلَسَوْفَ يَغْلُو نَجْمُهُمْ وَيَسُودُ دِيَاكَ الشِّعَارُ

- 46 Kendisinde saltanat için yurt bulunan beldeye selamımızı ilet!
- 47 Kendisinde hilafet ve hidayet için, fener yükseltilmiş olan bir yurt...
- 48 Bembeyaz özlerin en hayırlıları, gazi, fatihlerin yurdu...
- 49 Onların her şehirde bir cengi, ardından bir fetih ve bir zaferi vardır.
- 50 İzzetlerinin kırbacıyla zamana vurdular da o, onlara yumuşak davrandı ve yöneldi.
- 51 Mızrakların ormanında, şaraptan sarhoş olup yalpalayanların yürüdüğü gibi yürürler.
- 52 (Onlar) bembeyaz olandan (keskin kılıçtan) başkasıyla istişare etmeyen her heybetli, güçlü kimselerdendir.
- 53 Başörtülüler değil, toz çıkaranların kendisini eğlendirdiği güçlü kimseler...
- 54 Hayatıyla kumar oynayarak, savaş meydanlarını kuşatır.
- 55 Yıldızlar yörüngesinden çıkana dek dönmez.
- 56 Günleri onlara surat astı. Surat asmayı tebessüm takip eder.
- 57 (Dönem dönem) yükselişin peşinden inişin gelmesi, onların ayıbı değildir.
- 58 Her giden için bir dönüş, her aydınlatan için de bir karar vardır.
- 59 Yıldızları muhakkak yükselecek ve bu şiar önder olacak.

İlk Osmanlı pilotu Fethi Bey'in Mısır'a yapacağı seyahat sebebiyle Hafız İbrahim bir şiir kaleme almıştır. Bu şiirinde havacılığa verdiği önem sayesinde Osmanlı Devleti'nin eski günlerine döneceğine dair ümitlerini ifade etmiştir. Fethi Bey'e hitap ettiği 46. beyitte İstanbul'a selam söylemesini isteyerek hem

Osmanlı Devleti'ne olan sevgisini ifade etmiş hem de bir Mısırlı olarak Osmanlının velayetini kabul ettiğini ima etmiştir. 47. beyitte hilâfete değinmiş 48 ve 49. beyitlerde ise asalete ve kazanılan zaferlere atıfta bulunulmuştur. 50 ile 55. beyitler arasında Türklerin cesareti ve savaşta ustalığı işlenmektedir. Savaşta mızrakların çokluğunun bir ormana benzetilmesi, savaş esnasında Türk askerlerinin mızrak ormanında mutlu bir halde yürümleri, bir sorun esnasında yalnızca kılıçla istişare etmeleri, kadınların değil savaş meydanlarının kendilerini eğlendirmesi metihte ne kadar ileri gidildiğini göstermektedir. 56. ve 57. beyitte Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü zayıf durum ele alınarak, bunun sünnetullahın bir gereği olduğu değerlendirilmekte; hiç kimse bu durumdan sorumlu tutulmamakta ve suçlanmamaktadır. 58. beyitte her zorlukla beraber kolaylık olduğu hatırlatıldıktan sonra 59. beyitte hâtime yapılmaktadır. Hafız, kendisinden emin olarak Osmanlı Devleti'nin, yeniden eski gücüne kavuşacağını ifade etmektedir. Kaside, Osmanlı Devleti şahsında, hilâfetin yeniden yükselişi için Hafız'ın yeni bir ışık aradığını göstermesi açısından önem taşımaktadır⁵³.

"Osmanlı Anayasası Günü" isimli şiirinde şunları belirtir: [Tavil]⁵⁴

16	رَجَالٌ مِنَ الْإِيمَانِ مَلَأَى نُفُوسَهُمْ	وَجَيْشٌ مِنَ الْأَتْرَاكِ ظَمَأَى قَوَاصِبُهُ
17	صَوَالِجُهُ سُمُرُ الْقَتَا وَكِرَائُهُ	رُؤُوسُ الْأَعَادِي وَالْخُصُونُ مَلَاعِبُهُ
18	إِذَا تَارَ نَكْتٌ أَجْبُلٌ وَتَحَشَّعَتْ	بِحَارٌ وَأَمْضَى اللَّهُ مَا هُوَ كَاتِبُهُ
19	وَتَلَّتْ عُرُوشٌ وَاسْتَقَرَّتْ مَمَالِكُ	وَلَوْ أَنَّ ذَا الْقَرْنَيْنِ فِيهَا يُنَاصِبُهُ

- 16 Adamlar ki kalpleri imanla dolu... Kılıçları (kana) susuz kalmış (savaşı isteyen) Türklerden bir ordu...
- 17 Savaş sopaları siyah mızrak, topları düşmanların başları ve kaleler oyun alanlarıdır.
- 18 Kızarsa yıkılır dağlar, boyun eğer denizler ve Allah, yazdığını (çoktan) gerçekleştirmiştir.
- 19 Zülkarneyn orada savaşa bile tahtlar yıkılır, saltanatlar yere çakılır.

İlk beyitte Türk ordusunu meydana getiren savaşçıların Mü'minlerden oluştuğuna dikkat çekilmektedir. Savaş aletleri sayılmakta ve Türklerin elinde bu aletlerin oyun aletleri gibi oldukları belirtilmektedir. Böylece Türklerin

⁵³ Fethi Bey, Mısır yolculuğunu tamamlayamadan Dimeşk yakınlarında uçağının düşmesi sebebiyle vefat etmiştir. Bunun üzerine Hafız, ona mersiye yazmış ve olayı âyetler ışığında anlatmıştır. Bkz. es-Saîd Mahmud Abdullah, *Hafız İbrahim Dirâse Tahlîliyyeli Şîrâhî ve Şî'rîhî*, Dâru'l-Fârâbî, İskenderiye, 1999, ss. 155, 156.

⁵⁴ Hafız İbrahim, *Dîvânü Hâfız*, ss. 363-364.

savaşa, oyuna gider gibi gittikleri ifade edilmektedir. Son beyitte ise girdikleri savaşta zafer kazanmalarının Allah'ın kaderi gibi kesin olduğu belirtilmektedir.

3.3. Türklerin Tüm Müslümanları Koruması

Osmanlı filusunun Mısır'a gelişi vesilesiyle Hafız İbrahim "Osmanlı Filosunu Selamlama" isimli bir kaside yazmış ve Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu güçle tüm Müslümanları koruduğu ifade edilmiştir. [Remel]⁵⁵

7	وَابْعَثِ الْأَسْطُولَ تَرْمِي دُونَهُ	فُؤَّةُ اللَّهِ وَرَاءَ وَأَمَامَا
8	يَكْلَأُ الشَّرْقَ وَيَزَعِي بُقْعَةً	رَفَعَ اللَّهُ بِهَا الْبَيْتَ الْحَرَامَا
9	وَتُعُوراً هِيَ أَبْهَى مَنظَرًا	مِنْ تُعُورِ الْعَبِيدِ يُبْدِينَ ابْتِسَامَا
10	خَصَّهَا اللَّهُ بِأَفْقٍ مُشْرِقٍ	ضَمَّ فِي اللَّأَلَاءِ مِصْرًا وَالشَّامَا
11	حَيَّ يَا مُشْرِقُ أَسْطُولِ الْأَلَى	ضَرَبُوا الدَّهْرَ بِسَوْطٍ فَاسْتَقَامَا

7 Gönder filoyu! Allah'ın gücü onu, önden ve arkadan korur.

8 Doğu'yu korur, Allah'ın, Beytu'l-Haram'ı kendisinde yükselttiği bölgeyi gözetir...

9 Ve tebessümünü gösterdiğinde güzellerin ağızlarından daha güzel olan sınırları...

10 Allah, onu aydınlık ufka has kılmıştır. Işığa Mısır'ı ve Şam'ı eklemiştir.

11 Ey Doğu! Zamana kırbaçla vurup emre amade kılan filoyu selamla!

Kasidenin 7. beytinde, Allah'ın filoyu koruması altına aldığından bahsedilmiştir. 8. beyitte filonun, Hicaz bölgesi başta olmak üzere doğuyu koruduğu ifade edilmektedir. 9. beyitte düşman tehdidine açık olan sınırları koruduğu belirtildikten sonra 10. beyitte bu sınırlar arasında Mısır ve Şam'ın da bulunduğu zikredilmiştir. 11. beyitte ise filonun gücüne değinilerek kaside son bulmaktadır.

Hafız İbrahim Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu güçle Müslümanlara güven düşmanlarına ise korku verdiğini düşünmektedir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde meydana gelen gelişmelerle sevinmiş ve şiirlerinde bunları konu edinmiştir. "Osmanlı Pilotu Fethi Bey'in Karşılınması" adıyla yazdığı kasidesinde orduda uçağın kullanılacak olmasından duyduğu sevinçle pilotu övmüştür⁵⁶: [Kâmil]⁵⁷

⁵⁵ Hafız İbrahim, *DîvânuHâfız*, s. 377.

⁵⁶ Abdullah, *Dirâse*, s. 155.

⁵⁷ Hafız İbrahim, *DîvânuHâfız*, ss. 390-391.

1	أَهْلًا	بِأَوْلِ	مُسْلِمِ	فِي	الْمَشْرِقَيْنِ	عَلَا	وَطَارَ
2	الْتَّيْلُ	وَالْبُسْفُورُ	فِي	كَ	تَجَادِبًا	ذَيْلَ	الْفَخَّازِ
3	يَوْمَ	امْتَطَيْتَ	بُرَاقَكَ	أَلْ	مَيْمُونَ	وَاجْتَرَزْتَ	الْفَقَارَ
4	تَلْهُو	وَتَعَبْتُ	بِالرِّيَا	ح	عَلَى	الْمَفَاوِزِ	وَالْبَحَارِ
5	لَوْ	سَابَقْتُكَ	سَوَابِقُ	أَلْ	أَفْكَارِ	أَدْرَكَهَا	الْعِنَانِ

- 1 Doğu ile Batı'da yükselen ve uçan Müslümanların ilkinde merhaba!
- 2 Nil de Boğaziçi de sende övünç süsünü çekiştiriyor.
- 3 Kutlu Burak'ına binip de çölleri geçtiğin gün,
- 4 Çöller ve denizler üstünde rüzgârlarla eğlendin ve oynadın.
- 5 Eğer seninle fikirlerin önderleri yarışsa, onlar tökezler.

Pilotun övüldüğü kaside, onu selamlayarak başlamakta ardından pilotun övücünü Mısır ve İstanbul'un paylaşamadığı belirtilmektedir. Bir Osmanlı pilotu için Mısır'ın gurur duyduğunun ifade edilmesi, Hafız'ın fikriyatını göstermesi açısından önemlidir. Hafız, bu yönüyle Mısır'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasını hiç düşünmemiştir.

"Yüce Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Bayramı" isimli bir kaside yazan Hafız, şunları ifade etmektedir: [Tavil]⁵⁸

6	أَسُودٌ	عَلَى	الْبُسْفُورِ	تَحْمِي	وَتَرَعَى	نِيَامَ	الشَّرْقِ	وَالْعَرَبِ	يَرْفُبُ			
7	لَهَا	وَتَبَاتٌ	تَحْتِ	ظِلِّ	هَلَالِهَا	كَمَا	مَرَّ	سَهْمٌ	أَوْ	كَمَا	انْقَضَ	كَوْكَبُ
8	إِذَا	رَاعَهَا	مَسُّ	مِنَ	الضَّمِيمِ	خَلَّتْهَا	كَمَنْ	رَاعَهُ	بِالْمَسِّ	سِلْكُ	مُكْهَرَبُ	
9	وَإِنْ	هَرَّهَا	ذَاكَ	الْهَلَالَ	لِحَادِثِ	رَأَيْتَ	فَضَاءَ	اللَّهِ	يَمْشِي	وَيَرْكَبُ		

- 6 Boğazdaki aslanlar yuvalarını koruyorlar. Batı gözetlerken, Doğu'nun uyuyanlarını himaye ediyorlar.
- 7 Onların, hilallerinin gölgesi altında, bir okun geçişi veya bir yıldızın kayışı gibi sıçrayışları vardır.
- 8 Dostuna bir zulmün dokunması onu korkuttuğunda, elektrikli bir telin çarparak kendisini korkuttuğu kimse

⁵⁸ Hafız İbrahim, *DîvânuHâfiz*, s. 331.

9 Şu hilal kendisini bir olay için salladığında, Allah'ın kaderini, yürürken ve binerken (gerçekleşirken) görürsün.

Kasidede Türkler aslanlara benzetilmektedir. Benzetmenin istiare sanatı kullanılarak yapılması teşbihi artırmaktadır. Aslanların Batı fırsat kollarken Doğu'yu korudukları ifade edilmektedir. Doğu halkının bu esnada uyuduğunun ifade edilmesi, Türklerin mücadelede yalnızlıklarını belirtmekte ve mücadelelerini yüceltmektedir. Sonraki beyitlerde karşılaştıkları tehlike karşısında hızla hareket ettikleri ve kararlarının sonucunun Allah'ın kaderi gibi kesin olduğu ifade edilmektedir

3.4. Türklerin Hilâfet Makamına Layık Oluşu

Hafız Osmanlı Devleti'nin hilâfete sahip olduğu bir dönemde yaşamıştır. Ancak yaşadığı dönem Osmanlı Devleti'nin dağılma dönemine girdiği ve Mısır'ın İngiliz işgali altında olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Batıların da etkisiyle Mısırlılar arasında farklı fikirler yayılma imkânı bulmuştur. Batı hayranı ve Osmanlı karşıtı olanlara göre "Mısır Mısırlılarıdır" ve hilâfet Mısır'dan gasp edilmiştir. Ancak Hafız İbrahim işgale karşı duran ve Osmanlı hilâfetini tanyan bir düşünceye sahip olmuştur. O, Müslümanların birliğine önem vermiş ve bu birliği sağlayan Osmanlı Devleti'ne ve hilâfete hep derin bir saygı duymuştur. İngiliz işgali altında bu düşüncelerini şiirlerinde işlemesi onun samimiyetini göstermektedir.

Osmanlı filusunun Mısır'a gelişiyile mutlu olan Hafız, "Osmanlı Filosunu Selamlama" isimli bir kaside yazmış ve şunları ifade etmiştir: [Remel]⁵⁹

بِالَّذِي أَجْرَاكَ يَا رِيحَ الْخُرَامِي	بِالَّذِي أَجْرَاكَ يَا رِيحَ الْخُرَامِي	1
وَأَقْطِيفِي مِنْ كُلِّ رَوْضٍ زَهْرَةً	وَأَجْعَلِهَا لِتَحَايَانَا كَمَا مَا	2
وَأَنْشُرِي رِيَاكَ فِي ذَلِكَ الْجَمِي	وَالْتَمِي الْأَرْضَ إِذَا جُنْتُ الْإِمَامَا	3
مَلِكٌ لِلشَّرْقِ فِي أَيَّامِهِ	هَمَّةُ الْعَرَبِ نُهوضاً وَاعْتِزَامَا	4

1 Seni estirene yemin olsun ey lale rüzgârı! Boğaziçi'ne Mısır'dan selam söyle!

2 Her bahçeden bir çiçek kopar da, onları selamlarımıza bir demet eyle.

3 Güzel kokunu, şu korunmuş beldeye yay! Halife'ye gittiğinde toprağı öp!

4 Doğu'nun sultanı, kararlılık ve yükseliş bakımından, devrinde Batı'nın himmetidir.

⁵⁹ Hafız İbrahim, *DîvânuHâfiz*, s. 376.

Kaside Hafız İbrahim'in hislerini ifade edecek şekilde son derece duygusal ifadelerle başlamaktadır. Matla'da Mısır'ın selamının Boğaziçi'ne söylenmesi Hafız'ın Osmanlı Devleti'nin hükümlerlik haklarını tanıdığı anlamına gelmektedir. 2. beyitte insana huzur veren ifadeler seçildikten sonra, 3. beyitte halife zikredilmekte ve "toprağı öp" ifadesiyle Mısır'ın Osmanlı Devleti hükümlerliğine duyduğu özlem dile getirilmektedir. Son beyitte ise Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlere atıfta bulunularak geçmişteki güçlü dönemler hatırlatılmaktadır.

Hafız, Osmanlı anayasasının ilan edilmesini kutladığı "Osmanlı Anayasası Günü" isimli kasidesinde dönemin sultanını övmüş hilâfetini tebrik etmiş ve Allah'ın yardımının kendisiyle birlikte olduğunu belirtmiştir: [Tavîl]⁶⁰

51 لَتَهْنِي أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مُحَمَّدًا خَلَفْتُهُ فَالْعَرْشِ سَعْدُ كَوَاكِبُهُ
52 سَتَمَلِكُ أَمْوَاجَ الْبَحَارِ سَفِينُهُ كَمَا مَلَكْتَ شَمَّ الْجِبَالِ كَتَائِبُهُ
53 مَمَالِكُهُ مَحْرُوسَةٌ وَتُغَوَّرُهُ رَكَائِبُهُ مَنْصُورَةٌ وَمَرَائِبُهُ

51 Müminlerin emiri Muhammed'e, hilafeti mübarek olsun! Tahtın yıldızları mutludur.

52 Tıpkı birliklerinin yüksek dağlara sahip olduğu gibi, gemileri de denizlerin dalgalarına sahip olacak.

53 Ülkesi de, sınırları da korunmuştur. Atları da, her binitleri de muzafferdir.

"Yüce Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Bayramı" isimli bir kaside yazan Hafız, şunları ifade etmektedir: [Tavîl]⁶¹

1 أَيُخْصِي مَعَانِيكَ الْقَرِيضُ الْمُهْدَبُ عَلَى أَنْ صَدَرَ الشِّعْرُ لِلْمَدْحِ
2 لَقَدْ مَكَنَ الرَّحْمَنُ فِي الْأَرْضِ دَوْلَةً لِعُتْمَانَ لَا تَغْفُو وَلَا تَنْشَعِبُ

Şiirin başı övgü için daha uygun olmasına rağmen;
1 güzelleştirilmiş, nazım verilmiş kaside, sendeki manaları sayabilir mi?

2 er-Rahmân (olan Allah) yeryüzünde, Osman'a yok olmayan ve parçalanmayan bir devlet verdi.

Hafız İbrahim ilk beyitte hissettiği duyguları tabir etmekten aciz kaldığını ifade etmesi, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıldönümü nedeniyle yaşadığı duygu yoğunluğunu göstermektedir. 2. beyitte Osmanlı Devleti'nin gücünden

⁶⁰ Hafız İbrahim, *Dîvânü Hâfız*, s. 367.

⁶¹ Hafız İbrahim, *Dîvânü Hâfız*, s. 331.

bahsedilmekte ve Allah'ın yardımının bu devletin yöneticilerinin yanında olduğu belirtilmektedir.

I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'yle beraber tüm İslâm coğrafyasını kaplayan felaketi, bütün Müslümanlar hüznle takip etmişlerdir. Bazı Müslüman edipler bu gelişmeler için eserler kaleme almışlar, hilafete olan bağlılıklarını dile getirmişlerdir. Hafız da o ediplerden birisidir. Yerel hadiseler onu harekete geçirdiği gibi hilafetin merkezinde meydana gelen olaylar da onu etkilemektedir. O, işgal kuvvetleri İstanbul'u ele geçirince, Osmanlı Devleti'nin başkentinin işgal edilmesi ve Müslümanların zillete düşmesi dolayısıyla İstanbul'daki İslâm hâkimiyetini temsil eden Ayasofya Camii'ne hitap ederek "Ayasofya" adıyla bir şiir yazmıştır⁶². Şiirinde, Hilafet yurdu İstanbul'un işgaliyle Müslümanların zarar görmesinden endişe ettiğini belirtmiştir. Onun bu hissiyatı, vatanseverlik ile İslâmî öğretiyi mezcettiğini göstermektedir:⁶³ [Tavîl]⁶⁴

- 1 أَبِصُوفِيَا حَانَ التَّفَرُّقُ فَادْكُرِي غُهُودَ كِرَامٍ فِيكَ صَلَّوْا وَسَلَّمُوا
- 2 إِذَا غُدَّتْ يَوْمًا لِلصَّلِيبِ وَأَهْلِهِ وَحَلَى نَوَاجِيكَ الْمَسِيحِ وَمَرْيَمَ
- 3 وَدَقَّتْ نَوَاقِيسٌ وَقَامَ مُزْمِرٌ مِنَ الرُّومِ فِي مَحْرَابِهِ يَتْرَمُ
- 4 فَلَا تُنْكِرِي عَهْدَ الْمَازِنِ إِنَّهُ عَلَى اللَّهِ مِنْ عَهْدِ النَّوَاقِيسِ أَكْرَمُ
- 5 تَبَارَكْتَ بَيْتُ الْقُدْسِ جَدْلَانُ آمِنٌ وَلَا يَأْمُنُ الْبَيْتُ الْعَتِيقُ الْمُحْرَمُ
- 6 أَيْرُضِيكَ أَنْ تَغْشَى سَنَابِكَ خَيْلَهُمْ جَمَاكَ وَأَنْ يُعْنَى الْحَطِيمُ وَرَمَزَمُ
- 7 وَكَيْفَ يَذُلُّ الْمُسْلِمُونَ وَبَيْتُهُمْ كِتَابِكَ يُتْلَى كُلَّ يَوْمٍ وَيُكْرَمُ
- 8 نَبِيَّتِكَ مَحْرُورٌ وَبَيْتِكَ مُطْرِقٌ خِيَاءٌ وَأَنْصَارُ الْحَقِيقَةِ نُومُ
- 9 عَصِيْنَا وَخَالَفْنَا فَعَاقَبْتِ عَادِلًا وَحَكَمْتِ فِيْنَا الْيَوْمَ مَنْ لَيْسَ بِرَحْمُ

¹ Ey Ayasofya! Ayrılma vakti geldi. Sende salat-ü selam getiren büyüklerin dönemini hatırla.

⁶² Abdulmakşûd Ahmed, *Tağavuru'l-Edebi'l-Hadis fi Mısr*, 6.b., Dâru'l-Me'arif, Beyrut, 1994, s. 278.

⁶³ Yusuf Nevfel, *Hâfız İbrâhîm Şâ'iru's-Şa'b ve Şâ'iru'n-Nîl*, ed-Dâru'l-Mısrıyyetu'l-Lubnâniyye, Kahire, 1997, ss. 43, 44.

⁶⁴ Hafız İbrahim, *Dîvânü Hâfız*, ss. 402-403.

- 2 *Eğer bir gün Hıristiyanlığa ve ehline geri dönersen, duvarlarını
Mesih ve Meryem resimleri süslerse...*
- 3 *Çanlar vurulur ve mihrabında Bizanslıların müziği, mırıldanır
olursa...*
- 4 *Minareler dönemini inkâr etme! Çünkü Allah katında, çanların
döneminden daha üstündür.*
- 5 *Mübareksin Beytu'l-Makdis, neşeli, güven içindesin. Kutsal Beyt-i
Atîk ise güvensiz.*
- 6 *Çevreni atlarının tırnaklarının kuşatması ve Hatim ile Zemzem'in
musibete uğraması seni mutlu mu eder?*
- 7 *Aralarında her gün kitabın okunup hürmet gördüğü hâlde
Müslümanlar nasıl zelil olurlar?*
- 8 *Peygamber'in mahzun, Kâbe'n utancından başını eğmiş, hakikatin
destekçileri ise uyumakta.*
- 9 *İşyan ettik, aykırı davrandık, sen de adilce bizi cezalandırdın.
Bugün hakkımızda merhametsiz kimse gibi hükmettin.*

Hafız, İslâm'ın İstanbul'daki varlığını gösterdiği için, Ayasofya Camii'ne hitap etmektedir. Matla'da var olan salât-u selam ifadesi dinleyicinin dinî duygularını etkilemek için özenle seçilmiştir. 2. beyitte Hıristiyanlara ait sembollerin ifade edilmesi, dinleyicinin Ayasofya'nın dolayısıyla hilâfet merkezi İstanbul'un akıbetini düşünüp hüzünlenmesini sağlamak içindir. 3. beyitte Bizans'ın anılması, düşmanın Rumlar olduğunu Hıristiyanlar olmadığını göstermektedir. 5. beyitle Ka'be'ye hitap edilmesi İstanbul'un işgalinin sonuçlarının nerelere kadar ulaşacağını göstermek amacı taşımaktadır. 6. beyitte Ka'be'nin bile işgal edilebileceği belirtilerek işgale karşı mücadelenin tüm Müslümanları ilgilendiren bir konu olduğu ima edilmektedir. 6. ve 7. beyitlerin inşâî cümle oluşu, dinleyicinin İstanbul'un işgaliyle yaşanacak hadiselerin nerelere kadar gideceğini hayal etmesini sağlamak içindir. 7. beyitte Müslümanlar eleştirilmekte, Müslümanların İslâm'ı anlamadıklarını, hükümlerinin gereğini yapmadıklarını belirtmekte ve yaşanan hezimetin nasıl nedenine temas etmektedir. Kaside hüzünlü hadiseleri zikrederek insicamlı bir şekilde hâtimeye ulaşmaktadır. Hâtime matla' gibi tek beyitten oluşmakta ve tüm yaşananların sebebini belirterek sona ermektedir. Buna göre yaşananların sebebi, Müslümanların üzerlerine düşenleri yapmamaları neticesinde, Allah'ın (cc) adilce cezalandırmasından ibarettir.

4. Sonuç

19. yüzyılda Mısır, Osmanlı Devleti açısından en sorunlu bölgelerden biridir. Yaşanan işgaller sonucunda Mısırlılar arasında farklı fikirler yayılmıştır. Bu fikirler arasında Mısır-Arap milliyetçiliği, Osmanlı Devleti hâkimiyetini reddettiği ve İslâm birliğini riske attığı için en tehlikeli fikir olmuştur. Bu fikre

sahip olanlar, Osmanlı Devleti'ne ve Türklere düşmanca bir tutum sergilemişlerdir. Buna karşın Mısır'da hilâfet merkezli fikirler hep etkin olmuştur. Uzun yıllar süren İngiliz işgaline rağmen bu fikirlerin, işgal altında bile Mısır'da hâlâ varlığını sürdürmesi Osmanlı Devleti'nin baskın bir güce sahip olduğunu göstermektedir.

Klasik şiir anlayışına mensup olan Hafız İbrahim, toplumsal olaylara duyarlı bir şairdir. Hayatı boyunca İngiliz işgaline karşı çıkmış, islâmî değerlerden ödün vermemiştir. İslâm dünyasında meydana gelen sorunların çözümünü, köklü İslâm medeniyeti içerisinde aramıştır. Batı'nın etkisiyle, Mısır'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasını düşünen hatta Türklerin hilâfete liyakatini tartışmalı olarak gören fikrî akımlara, şiirleriyle karşı çıkmıştır.

Hilâfete sahip olmaları ve Müslümanların birliğini sağlamaları nedeniyle Türkleri övmüş, onların vasıflarını Mısırlı bir şair gözüyle aktarmış ve şiirlerinde Türkler hakkında olumlu bir imaj çizmiştir. Hafız'a göre Türkler, kalpleri iman dolu, peygamber sevgisiyle bezenmiş, Kur'an'a uyan, kutsal değerlere saygılı, adil, azimli, kararlı, cengâver, cihat edip ülkeler fetheden, cesur, izzet sahibi, askerî güçlerinin üstünlüğüyle Doğu'yu himaye eden, zulme karşı duran, Allah'ın lütfuna mazhar olup büyük devlete sahibi olmuş bir millettir. Türklerin ve hilâfetin sancaktarlığını yapan Hafız İbrahim'i, "*Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Mısır milliyetçisi*" olarak tanımlamak mümkündür.

Hafız İbrahim'e "*Toplum Şairi*" lakabı verilmesi Türkler hakkındaki olumlu imajın Mısırlılar tarafından da kabul gördüğünü göstermektedir. Bu genel kabul ise Türklerin Mısır'da hâkimiyetleri sırasında adaletli bir yönetim tarzını benimsediklerinin, halk tarafından sevildiklerinin ve olumlu bir imajlarının olduğunu delilidir. Türklerde meydana gelen gelişmelerle Mısırlı bir şairin sevinmesi ve bunları şiirlerinde konu edinmesi Mısır ve Türk halkının ortak tarih ve değerlere sahip iki kardeş millet olduğunu ispatlamaktadır.

3. Kaynaklar

- ABDULLAH, S.M, 1999, "*Hafız İbrahîm Dirâse Tahlîliyyeli Şırâthî ve Şi'rihî*", Dâru'l-Fârâbî, İskenderiye.
- AHMED, A, 1994, "*Taṭavvuru'l-Edebi'l-Ḥadîs fî Mıṣr*", 6.b., Dâru'l-Me'arif, Beyrut.
- DAYF, Ş, 1971, "*el-Edebu'l-'Arabîyyu'l-Mu'âşır*", 4.b., Dâru'l-Me'arif, Kahire.
- EBÛ ŞÂDÎ, A.Z., 1932, "*Muḥammed Ḥâfîz İbrâhîm*", Apollo, Sayı: 1, Kahire, 1 Eylül 1932, s. 32-35.
- el-FÂḤÛRÎ, H, 2003, "*el-Mûcezzfî'l-Edebi'l-'Arabîyyi ve Tarihihî*", 3.b., Daru'l-Cil, Beyrut.
- EMİN, A, 1987, "*Dîvânü Ḥâfîz İbrâhîm*", birinci baskı için yazılan mukaddime, 3.b., el-Heyetu'l-Mıṣrıyyetu'l-'Âmmeli'l-Kuttâb, Kahire.

- HAFIZ İ., 1987, “*Dîvânu Hâfız İbrâhîm*”, thk. Ahmed Emin vd, 3.b, el-Heyetu'l-Mısrıyyetu'l-‘Âmmeli'l-Kuttâb, Kahire.
- KÂNÎ, M.İ, 1987, “*Dîvânu Hâfız İbrâhîm*”, ikinci baskı için yazılan mukaddime, 3.b.,thk. Ahmed Emin vd, el-Heyetu'l-Mısrıyyetu'l-‘Âmmeli'l-Kuttâb, Kahire.
- MUṬRÂN, H, 1933, “*Mersiyetu Muṭrânli Hâfız*” Apollo, Sayı: 11, Kahire, 1 Temmuz 1933, ss. 1298-1306
- NAZIR, B, “*Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları*”, 2.b., İTO Yayınları, İstanbul, 2008.
- NEVFEL, Y, 1997, “*Hâfız İbrâhîm Şâ‘iru’s-Şa‘b ve Şâ‘iru’n-Nîl*”, ed-Dâru'l-Mısrıyyetu'l-Lubnâniyye, Kahire.
- YAZICI, H, 1997, “*Hâfız İbrahim*”, *DİA*, İstanbul, XV, 91-92.
- YAZICI, H., 1997, “*Mısırlı bir Şair Ahmed Şevkî ve Şiirlerinde Sultan II. Abdülhamid*”, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, ss.179-192.
- ez-ZEYYÂT, A.H., 2004, “*Târîhu'l-Edebi'l-‘Arabî*”, 7.b., Dâru'l-Ma‘rife, Beyrut